

Dóm tér. (Az első felvonás második képe Ftah isten memfiszi templomában játszódik, a harmadik felvonás Izisz temploma mellett a Nilus-parton, a záró kép a templom sziklasírjában.) *Mikó András* rendező leleményesen aknáztta ki a környezet lehetőségeit. A Ftah-templomban imádkozó és vallásos táncot lejtő papnők ruhái gyönyörű színárnyalatokban csillogtak a fogadalmi templom előtt, és Théba városának terén összegyűlt nép fényes ünnepséggel várta a győztes Radamesz bevonulását; a fanfárok a nézőtér oldalán szólaltak meg, s a hatalmas teret minden irányból ellepte az ujjongó tömeg. De a színpadi kép minden díszé és látványossága mellett sem „önállósult”, hanem a muzsikát és a cselekményt szolgálta. Az intím, két-három szereplőt foglalkoztató képek, amelyekben Verdi zenéje a lelki viaskodást ecseteli, belső feszültségük révén éppen olyan meggyőzően hatottak, mint a pompás tömegjelenetek. — Az előadást három világhírű művész neve fémjelezte: *Margaret Tynes*-é (Aida), *Zenaida Pally*-é (Amnerisz), *Luigi Ottolini*-é (Radamesz).

Az Aida sikerével szinte vetekedett a Moszkvai Nagyszínház balettkarának estje és Honegger Johanna a máglyán című oratóriuma.

Mindent összevetve: nem sima, de nagy utat tett meg Szeged zenei élete az elmúlt húsz év alatt az 1944 október 28-i Dankó-nótáktól és bűvészmutatványoktól az újjászületett szabadtéri játékokig.

VÁMOSI NAGY ISTVÁN

A „MÉRFOLDKŐ” C. ÜNNEPI ANTOLOGIÁRÓL

Minden nemzet történelmében vannak olyan kiemelkedő jelentőségű események, évfordulók, amikor — bár az idő múlása s a fejlődés állandó és szakadatlan — érdemes megállni és visszapillantani: nagy és mély összefüggések tárulhatnak fel, tanulságok leszűrésére adódik lehetőség, melyek a jövő küzdelmeiben haszonnal felhasználhatók, sőt: felhasználandók.

Visszapillantás óhaja nyomán születtek a 20 éves évfordulón ünnepi antológiáink — köztük a Szabolcsi Miklós szerkesztette *Mérföldkő* is, amely: szépirodalmi alkotások tükrében igyekszik bemutatni a magyar nép által az utolsó emberöltőben megtett út fontosabb állomásait. Ez a szerkesztői szándék a kötetbe került művekkel szemben elsőrendű követelményként az adott történelmi pillanat hű, művészi ábrázolását állította.

Az antológia — bár a fentiekből következően nem „irodalomtörténet centrikus” — mégis — jelentős erénye ez — néhány vonatkozásban találó képet ad irodalmunknak az utolsó öt évtizedben megtett útjáról is.

A *Mérföldkő* első részének első fele talán a legszínvonalasabb; a 30-as éveket bemutató művek együttese: József Attila, Móricz Zsigmond, Nagy Lajos, Gelléri Andor Endre, Déry Tibor, Bálint György és Radnóti Miklós írásai megdöbbentő erővel tárják elénk azt a világot, ahol a paraszt vágyainak netovábbja az egyszeri jóllakás, ahol a munka nélküli férfit már egy fillér is boldoggá tette, hol az emberi érzéseket és kapcsolatokat felőrli és megmérgezi az állandó nyomor, a máról holnapra élés embert, jellemet kikezdő létbizonytalansága, hol a rend alapja a jogtalanság s az erőszak, hol a szív csak „kartotékadat”, s az pusztul el, aki igaz marad, hol elszánt, szívós harcot folytat egymással az elnyomás és az igazság a jelen és jövő birtoklásáért. A magyar irodalom általános balrafordulásának, fellendülésének ideje ez, a József Attila költészetében beteljesülő magyar szocialista irodalom és a népi mozgalom virágkora. Az antológiának ebben a részében a munkásosztály sorsát és küzdelmeit bemutató írói alkotások — József Attila, Déry Tibor, Nagy Lajos művei — kitűnő, szinte utolérhetetlen együttest alkotnak; ennek nagy fénye mellett a parasztsors, a vergődő falu ábrázolása már-már halványabbnak tűnik.

A felszabadulást közvetlenül megelőző korszak nagy nemzeti és emberi tragédiái, a feleszméltek és elszántak kicsiny csapatának küzdelmeit tükrözik az első rész sorrendben utolsó írásai. A művészi színvonal a korábban méltatott írók alatt marad. (Ezt, az emberi jellemet és kapcsolatokat nagy próbára tevő, tragikus konfliktusokban rendkívül gazdag kort — hosszú mellőzés után — csak nemrég kezdte felfedezni irodalmunk: különösen drámánk.)

1945-ben új korszak kezdődik népünk és irodalmunk történetében egyaránt. A hatalomátvétel szívetszorítóan nagyszerű és felejthetetlen pillanatai elevenednek meg a sokat megélt idősebb és a felszabadulás után nagy tehetséggel jelentkező fiatal, új generáció — Illyés Gyula, Darvas József, Szabó Pál, Tersánszky Józsi Jenő, Mesterházi Lajos, illetve Juhász Ferenc, Tabák András, Molnár Zoltán — írásaiban: az ezer esztendeig késlekedő, de most beteljesülő nagy igazságtézés, a földosztás, a gépnek az ember szolgájává való válása, az anyagi szükség-től eddig megbénított népi tehetségek betörése a kultúra területeire. Nagy, csak a forradalmak idején születő művekből ismert pátosz szőlő e sorokból, olyan teljes lélekkel való melléállás, mely Petőfi vagy Ady forradalmi verseiből izzik felénk.

Az írói figyelem elsősorban a hatalomátvétel eseményeire, a politikai és gazdasági rend szemmel látható változására koncentrál, a tudatváltozás lassúbb, nehezen követhető bonyolult folyamatának árnyalt, sokoldalú bemutatása még hiányzik; ez történelmi valóság, illetve szükségszerűség: a szocialista embertípus kialakulása csak bizonyos fáziskéséssel követi a szocialista viszonyok létrejöttét.

Az 50-es évek elején, a személyi kultusz, a sematizmus légkörében is születnek kiemelkedő alkotások, bár irodalmunk töretlen fejlődése — legalábbis, ami az akkori jelen ábrázolását illeti — meglassul; érezhető ez a *Mérföldkő*-ben is. A kor hiteles, sokoldalú szépirodalmi tükrözése — akár a 45 előtti napok, hetek, hónapoké — adóssága irodalmunknak, melyet — immár a megfelelő történelmi távlat birtokában — pár év óta törleszt.

Az antológia második részének második fele újabb történelmi és irodalomtörténeti korszakváltást jelez: a személyi kultusz hibáinak felszámolása nyomán — már 1956 előtt — új szemlélet hódít tért: a korábbi évek sematizmusának ellenhatásaként egy általános ember felé fordulás: a szocialista humanizmus.

1956 súlyos napjai után — amikor irodalmunk nagy nemzeti értékeinek élő hordozói hosszabb-rövidebb ideig tartó tragikus konfliktusba kerültek a párttal — új írógeneráció jelentkezett, melynek képviselői a fokozatosan megszólaló és csatlakozó idősebb írókkal együtt zászlajukra jelszóként a szocialista humanizmust írták fel; Déry Tibor, Garai Gábor, Moldova György, Fejes Endre, Dobozy Imre itt között, a szó valódi, legnemesebb értelmében embercentrikus írásainak középpontjában nem az új gazdasági, politikai rend, hanem az új erkölcs térhódítása, a régi maradványai ellen folytatott küzdelem áll.

1957 óta az ábrázolt kort tekintve kettős tendencia jegyében fejlődik irodalmunk; először: a mindenkori jelen művészi tükrözésére törekszik — a *Mérföldkő* harmadik részében Illyés Gyula, Németh László, Kassák Lajos, Szakonyi Károly, Illés Endre, Galambos Lajos, Somlyó György, Gerelyes Endre, Vészi Endre, Goda Gábor, Erdei Ferenc, Bertha Bulcsu, Szabó György, Garai Gábor írásaiból felismerhetően —, másodsor: az ábrázolt jelenségek okait kutatva egyre mélyebben visszanyúl a múltba, különösen a válságok, az emberséget kemény próbára tevő művészileg feltáratlan, vagy eddig hamisan, egyoldalúan feltárt korok felé. 1957—59-ben ez a visszanyúlás 1956, illetve közvetlen előzményeiig történt meg, 1960-tól 1949—50-ig, a személyi kultusz virágkoráig — Zelk Zoltán, Sándor Kálmán, Sziráky Judit, Benjámin László, illetve Déry Tibor, Garai Gábor írásai jelzik ezt —, később, közvetlenül ezután a felszabadulást megelőző válságok, tragikus korszakig.

Az irodalmunk által feltárt és fokozatosan birtokba vett időszak ma már húsz esztendőre rúg, olyan oknyomozó művek születhettek és szülehetnek, mint az antológiában csak egy-egy részlettel szereplő *Részeg eső* és *Húsz óra*, melyek magas eszmei és művészi színvonalon ábrázolják az utolsó húsz esztendő alatt megtett utat, s feleletet adnak az elmúlt két évtized legsúlyosabb és legégetőbb problémáira — szinte összefoglalva a *Mérföldkő* II. és III. részét.

Az antológia kort és egyúttal irodalomtörténetet is jelző lebilincselően színes, kitűnő együttesében egy olyan nagyszabású epikai mű lehetőségeit érezzük, mely bemutatja az utolsó emberöltő egész magyar társadalmának fejlődését. (*Corvina Könyvkiadó, 1965.*)

CSAPLÁR FERENC